

УДК 330:[005.21:005.521]:005.6

О. С. Сенишин,
д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5089-2591>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.15.3

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

O. Senyshyn,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management,
Ivan Franko National University of Lviv

STATE POLICY IN THE SPHERE OF ORGANIC PRODUCTION IN THE DEVELOPED COUNTRIES OF THE WORLD

Подана наукова стаття присвячена проблематиці державного регулювання органічного виробництва розвинених країн світу. Розглянуто державну політику, органи контролю та регулювання за перебігом процесів органічного виробництва, законодавчі документи, що регулюють органічний розвиток США, Канади та інших розвинених країн. Зауважено, що США характеризується високою диференціацією державної підтримки, де органічне виробництво закріплено у найважливішому нормативному документі, що гарантує фіксовані обсяги фінансування для органічних фермерів. Також доведено, що інтерес споживачів до органічних харчових продуктів у Канаді дуже залежить від зростання інтересу до сезонних місцевих харчових продуктів. Визначено, що важливим елементом органічної політики у Канаді є застосування системи гармонізованих кодів для відстеження загального зростання продажів за категоріями органічних товарів, що дозволяє підраховувати обсяги продажів органічної продукції на внутрішньому ринку. Досліджено, що органічне сільське господарство у Швейцарії підтримується частково ціновою надбавкою органічної продукції на ринку та частково державною підтримкою як федеральним урядом, так і кантонами.

The presented scientific article is devoted to the problems of state regulation of organic production in developed countries of the world. State policy, bodies of control and regulation over the course of organic production processes, legislative documents regulating organic development of the USA, Canada and other developed countries are considered. It is noted that the USA is characterized by high differentiation of state support, where organic production is enshrined in the most important regulatory document, which guarantees fixed amounts of financing for organic farmers. It has also been shown that consumer interest in organic foods in Canada is highly dependent on growing interest in seasonal, local foods. Public authorities work with the Canadian organic sector to develop and promote the Canadian brand for organic products. It was determined that an important element of the organic policy in Canada is the use of a system of harmonized codes to track the overall growth of sales by category of organic products, which allows to calculate the volume of sales of organic products in the domestic market. It has been studied that organic agriculture in Switzerland is supported partly by the price premium of organic products on the market and partly by state support from both the federal government and the cantons.

Therefore, the issue of developing organic agriculture and organic food production was not immediately recognized and included in the government policy of many developed countries of the world, it was integrated only after active public protection of interests, lobbying, support and cooperation between farmers, development and implementation standards of organic production, informing consumers were demonstrated by public organizations. As a result of the research, it has been proven that organic producers have taken their share of the market and have a legal field for their activities, in which they now work in many developed countries of the world.

The development of a vibrant organic sector encourages the creation of connections, the unification of a large number of factors and the construction of cooperation between the public and public sectors. After all, state policy is of great importance in the implementation of strategic priorities for the development of organic production in developed countries, which in turn shapes and ensures the future of future generations in general.

Ключові слова: органічне виробництво, державна політика, органічна продукція, система органів контролю за виробництвом органічної продукції, органічне законодавство.

Key words: organic production, state policy, organic products, system of control bodies for the production of organic products, organic legislation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Розвиток органічного руху вже багато років є однією з найактуальніших тенденцій для сучасного суспільства. Європейська спільнота у даному аспекті завжди була не лише одним із ключових чинників, але й постійною рушійною силою розвитку органічної сфери, оскільки позитивний вплив органічного виробництва на здоров'я суспільства, навколишнє середовище, родючість ґрунтів, біорізноманіття та економіку сільських територій є беззаперечним.

Очевидним є той факт, що без своєчасного та повноцінного правового обґрунтування органічної сфери розвиненим країнам Європи, США, Канади не вдалося б досягти такого високого соціально-економічного ефекту від органіку.

Чітке закріплення основ виробництва, зберігання, переробки та маркування органічної продукції на законодавчому рівні стало міцною основою для сучасного бурхливого розвитку органічного ринку в країнах ЄС. Тому вивчення досвіду законодавчо-нормативного врегулювання вищезгаданих питань є першочерговими в контексті створення міцного правового поля для розвитку системи вітчизняного органічного виробництва та ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розвиток концепції органічного землеробства зробили японський філософ Мокіші Окада, німецький вчений Рудольф Штейнер, французький вчений-економіст Лемер Буше, українські науковці Іван Овсінський та Алекс Подолінський. У вітчизняній економічній науці тоїж проблематикою займалися Т. Авраамченко [1], В. Артиш [2], Н. Буга [3], В. Бугайчук [4], О. Дудар [5], О. Єрмоленко [6], Т. Зайчук [7], Е. Савицький [8], Ю. Славгородська [9], Т. Стефановська [10], О. Фраєр [11], О. Шульга [12] та інші.

Дослідженню питань законодавчого забезпечення регулювання органічного виробництва присвячено праці таких вітчизняних науковців, як В. І. Артиша [13], Н. А. Берлач [14], О. Ф. Мельничук [15], М. М. Пархоменко [16] та ін. Однак проблема законодавчого врегулювання органічного виробництва залишається надзвичайно актуальною для України.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз державної політики у сфері органічного виробництва та землеробства у розвинених країнах світу через гармонізацію інтересів держави, фермерів та громадських організацій, характеристика нормативно-правового забезпечення у поданій сфері.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зауважимо, що основні умови та принципи ведення органічного господарства на сьогодні диктує Міжнародна федерація — Рух за органічне сільське господарство (IFOAM), заснована в 1973 році. Умови ведення органічної діяльності формалізуються і періодично переглядаються IFOAM на основі консультацій із її членами. Окрім IFOAM, до складу якої входять 760 представників із понад 100 країн світу, на різних рівнях функціонують також міжнаціональні та національні об'єднання, членами яких є фермери і їх асоціації, переробні підприємства, вантажовідправники, сертифікаційні й консультаційні служби, брокери, дистриб'ютори, роздрібні торговці, що працюють у сфері органічної індустрії [17].

У США на державному рівні виробництво органічного продовольства було законодавчо регламентовано у 1990 р. Усі продукти, які продаються або маркуються у цій країні як органічні, мають бути сертифіковані згідно із затвердженими законом правилами. Близько 80 % органічної продукції виробляють сімейні ферми, менші за розмірами, ніж традиційні господарства. Переробляють і пакують таку продукцію невеликі та середні підприємства, розташо-

вані, як правило, поблизу відповідних ферм.

На сьогодні це один з сегментів сільського господарства США, який найшвидше зростає. З 1990-х років спостерігається значне зростання споживчого попиту на органічні товари, забезпечуючи ринкові стимули для фермерів США щодо широкого асортименту продуктів.

Згідно з дослідженнями Національної служби сільськогосподарської статистики USDA сертифіковані органічні сільськогосподарські угіддя зросли на 79 % (до 3,6 акрів), пасовищ/пасовищ зменшилися на 22 % (до 1,3 млн акрів), а сертифікована діяльність зросла ще більше ніж на 90 % (до 17 445 ферм) протягом 2011—2021 рр. [18].

Звичайні магазини роздрібної торгівлі продуктами харчування є основними торговими точками для продажу органічних продуктів харчування, перевершуючи магазини натуральних продуктів у середині 2000-х рр. До 2020 р. на традиційні продуктові магазини, клубні магазини та суперцентри припадало 56 % частки органічних продуктів харчування, що продаються споживачам. Типового споживача органічних продуктів важко визначити, оскільки споживачі органічних продуктів належать до всіх типів споживачів. Слід зауважити, що надбавки до цін на органічні продукти залишаються високими на багатьох ринках, оскільки попит на органічні продукти зростає.

Згідно офіційними даними Nutrition Business Journal (NBJ) у США спостерігається збільшення продажів щодо усіх категорій органічних продуктів. Отож, обсяг продажів органічних харчових продуктів у США становив 26,9 млрд. дол. США у 2010 р. та досяг 52,0 млрд. дол. США у 2021 р. Зауважимо, що продажі свіжих фруктів і овочів були найвищою категорією органічно вирощених продуктів з тих пір, як індустрія органічної їжі почала продавати продукти в роздріб. У 2021 р. роздрібні продажі органічних свіжих фруктів і овочів становили приблизно 19,2 млрд. дол. США., у цьому ж році на них припадало 40 % продажів органічних продуктів харчування в США, за якими йшли молочні продукти та яйця (13 %), напої (12 %), упаковані/готові продукти (11 %), хліб/зерно (9 %), закуски (6 %), приправи (5 %) і м'ясо/риба/птиця (4 %) [18].

Рис. 1. Органи контролю та регулювання розвитку органічного виробництва у США

Джерело: [19].

Особливістю розвитку органічного виробництва у США є запровадження у 2011 р. Міністерством торгівлі США кодів для окремих органічних продуктів до системи торговельних кодів США. Як наслідок, цінність органічного імпорту зросла більшою мірою через те, що більше органічних продуктів відстежується, а також через збільшення імпорту деяких найдорожчих товарів, таких як свіжа культивована чорниця та кабачки.

Стосовно законодавчого регулювання, то основним уповноваженим органом влади, задіяним у контролі та регулюванні розвитку органічного виробництва у США є Міністерство сільського господарства Сполучених Штатів Америки (USDA). USDA — федеральний уповноважений орган влади, що регулює органічний сектор. Також для надання сертифікаційних та інспекційних послуг Служба збуту сільськогосподарської продукції Міністерства сільського господарства США акредитувала 100 контролюючих органів. Існує два типи сертифікації американської органічної продукції: для "тих, хто вирощує" (фермерів) та "тих, хто обробляє" — переробних підприємств та організацій зі збуту [19]. Міністерство сільського господарства США також має своїх представників у кількох інших країнах, що дозволяє імпортувати органічні продукти для подальшого продажу в Сполучених Штатах Америки (рис. 1).

Основним документом у сфері розвитку органічного виробництва є Сільськогосподарський білл США (U.S. Farm Bill), що визначає політику у сфері не лише органічного, а й сільського господарства та програми із надання субсидій для сільського господарства загалом. Як правило, нову редакцію цього документу ухвалюють кожні п'ять років. Положеннями Сільськогосподарського біллу 2012, 2017, 2022 років були підтримані кілька органічних сільськогосподарських ініціатив у

Рис. 2. Система органів контролю за виробництвом органічної продукції у Канаді

Джерело: [19].

сільському господарстві: Ініціатива з дослідження та дорадчої роботи в органічному сільському господарстві (Organic Research and Extension Initiative, OREI), Ініціатива з даних органічного сільського господарства (Organic Data Initiative), яка розширює збір та аналіз економічної інформації; Національна органічна програма (National Organic Program), яка регулює органічні стандарти та сертифікацію; Національна програма органічної сертифікації розподілу витрат (National Organic Certification Cost-Share Program), яка повертає кошти на сертифікацію через відшкодування та Програма заохочення збереження навколишнього середовища (Environmental Quality Incentive Program, EQIP).

Зважаючи на вищезначене, можемо говорити про те, що США характеризується високою диференціацією державної підтримки. Важливим є те, що органічне виробництво закріплено у найважливішому нормативному документі та гарантує фіксовані обсяги фінансування для органічних фермерів.

Асоціація органічної торгівлі (Organic Trade Association, OTA) — це провідна бізнес-асоціація, яка представляє органічний сектор в США, Канаді та Мексиці. Вона об'єднує більш, ніж 1700 членів, які є виробниками, переробними підприємствами, трейдерами, представниками роздрібною торгівлі, сертифікаційних

органів та інших бізнес-структур, що залучені до виробництва та збуту сертифікованих органічних продуктів.

Інтерес споживачів до органічних харчових продуктів у Канаді дуже залежить від зростання інтересу до сезонних місцевих харчових продуктів. Феномен органічних продуктів став важливою частиною цієї тенденції, коли все більше груп у провінціях рекламують свої продукти як "місцеві та органічні". Це також впливає на політику закупівель, дистрибуцію та роздрібну торгівлю, оскільки саме походження органічних продуктів стає основним аргументом для рішення щодо їхнього придбання покупцем. Державні органи влади співпрацюють з канадським органічним сектором для розвитку та популяризації канадського бренду для органічних продуктів. Канадське інспекційне агентство харчових продуктів (Canadian

Food Inspection Agency, CFIA) (рис. 2) є федеральним уповноваженим органом влади у сфері регулювання органічного сектору. Органи з підтвердження відповідності (Conformity Verification Bodies, CVB) мають угоди з Канадським інспекційним агентством харчових продуктів згідно зі статтею 14(1) Акту Канадського інспекційного агентства харчових продуктів щодо проведення оцінки, надання рекомендацій для подальшої акредитації та здійснення моніторингу сертифікаційних органів. Двадцять приватних контролюючих органів було акредитовано для проведення сертифікації та інспектування в Канаді.

Канадське інспекційне агентство харчових продуктів (Canadian Food Inspection Agency, CFIA) є федеральним уповноваженим органом влади у сфері регулювання органічного сектору. Органи з підтвердження відповідності (Conformity Verification Bodies, CVB) мають угоди з Канадським інспекційним агентством харчових продуктів згідно зі статтею 14(1) Акту Канадського інспекційного агентства харчових продуктів щодо проведення оцінки, надання рекомендацій для подальшої акредитації та здійснення моніторингу сертифікаційних органів. Двадцять приватних контролюючих органів було акредитовано для проведення сертифікації та інспектування в Канаді.

В липні 2011 р. між ЄС та Канадою підписано угоду про еквівалентність щодо органічних

продуктів. Вона мала позитивний вплив на торгівлю органічними сільськогосподарськими продуктами між ЄС та Канадою.

У 2009 р. канадський федеральний уряд та провінційні органи державної влади започаткували багаторічну багатосторонню сільськогосподарську рамкову програму "Зростати, просуваючись вперед" (Growing Forward). І хоча рамкова програма не включає жодного спеціального повідомлення про фінансування чи про програми для органічного сільського господарства, було проведено консультації безпосередньо з органічним сектором під час розробки цієї загальної координуючої політики. Вона містить багато програм, що підтримуватимуть канадський органічний сектор протягом наступних кількох років.

Зауважимо, що у Канаді застосовується система гармонізованих кодів для відстеження загального зростання продажів за категоріями органічних товарів, що дозволяє підрахувати обсяги продажів органічної продукції на внутрішньому ринку [20].

Канадський органічний сектор зазнав збоїв у 2020 році під час сезону вегетації початок зіткнувся з національним карантинном, що спричинило глобальні збої. Незважаючи на перешкоди, органічні площі зросли на 19 % до більш ніж 3,5 млн акрів або майже 1,5 млн га. Продажі органічних продуктів харчування та напоїв у 2020 р. перевищили 6,5 млрд канадських доларів (4,3 млрд. євро), що приблизно на 33 % вище, ніж у 2017 р. Канада продовжує залишатися нетто-імпортером органічних продуктів у всьому світі, а дані за 2020 р. свідчать про експорт органічної канадської продукції на понад 600 млн канадських доларів. У 2020 р. Канада підписала нові угоди про еквівалентність з Тайваню, розширили сферу дії угоди з Японією [21].

Органічний сектор Швейцарії сформований багатьма приватними ініціативами під наглядом держави, яка здійснює свої наглядові функції через Федеральне відомство сільського господарства Швейцарії (BLW). Більше 90 % органічних фермерів Швейцарії є членами заснованої у 1981 р. загальної координаційної організації "Біо Свісс", яка об'єднує органічні сільськогосподарські рухи Швейцарії. Асоціація "Біо Свісс" налічує 32 органічних фермерських об'єднань та має ліцензійні договори щодо використання торговельної марки з більш, ніж

Таблиця 1. Обсяги субсидіювання органічного землеробства у Швейцарії у 2020 р., євро/га

Призначення сільськогосподарських земель	Субсидії, за 1 га
Площі під спеціальні культури (лікарські трави, овочі тощо)	1200 швейцарських франків / 970 євро
Площі під сільськогосподарські культури, що не є спеціальними (зернові, олійні тощо)	800 швейцарських франків / 647 євро
Луки/пасовища	200 швейцарських франків / 162 євро

Джерело: [19].

800 переробними підприємствами та торговельними організаціями. Органічна продукція займає майже 60 % органічного ринку в Швейцарії.

Швейцарські органічні продукти мають відповідати вимогам, викладеним у Положенні про органічне сільське господарство Швейцарії. Це Положення застосовується до неперероблених сільськогосподарських культур та перероблених продуктів, розведення тварин та продуктів тваринного походження, а також кормів, але не поширюється на аквакультуру. Положення про органічне сільське господарство Швейцарії еквівалентне органічному законодавству ЄС. Продукти, марковані як органічні, повинні відповідати вимогам Положення про органічне сільське господарство.

Органічне сільське господарство у Швейцарії підтримується частково ціною надбавкою органічної продукції на ринку та частково державною підтримкою (як федеральним урядом, так і кантонами): прямі виплати з розрахунку на гектар, які, в свою чергу, розділяються на загальні прямі виплати та екологічні внески. Умовою для загальних прямих виплат є підтвердження так званого "дотримання екологічних умов" для всіх господарств. Додатково до цих загальних прямих виплат швейцарські фермери можуть звертатися щодо отримання екологічних виплат, які включають покриття витрат на екологічне відшкодування, на екстенсивне виробництво зернових і насіння рапсу та на органічне сільське господарство.

Система субсидіювання органічного сільського господарства в залежності від призначення сільськогосподарських земель подана у табл. 1.

Основою розвитку органічного виробництва у Німеччині є розроблений у 1930 р. органічно-біологічний метод сільського господарства Рудольфом Штайнером. Загальноприйняті базові органічні стандарти було створено в 1984 р., що встановлювали правила, за якими працювали окремі фермерські організації. Окрім того органіч-

Таблиця 2. Види та обсяги фінансової допомоги на впровадження та розвиток органічного сільського господарства у Німеччині у 2021 р., євро/га

Призначення сільськогосподарських земель	Допомога на початку впровадження методів органічного сільського господарства, євро/гектар ⁶	Допомога на підтримку методів органічного сільського господарства, євро/гектар
Площі для вирощування овочів	480 (575)	300 (350)
Орні землі	210 (220)	170 (180)
Луки/пасовища	210 (220)	170 (180)
Площі під багаторічними культурами чи посадковим матеріалом	900 (950)	720 (750)

Джерело: [22].

ний розвиток у Німеччині був заохочений державним фінансуванням через Програму ЄС щодо екстенсифікації, починаючи з 1989 р., та пізніше Постановою ЄС 2078/92. Більшість органічних господарств у Німеччині належать до однієї з асоціацій органічних виробників. Поряд з найбільшими і найстаршими органічними асоціаціями Біоланд (Bioland) та Деметер (Demeter) існують також Натурланд (Naturland), Біокрайс (Biokreis), Гея (Gaa), Ековін (Ecovin), Біопарк (Biopark) та Еколанд (Ecoland). У 2002 р. представники цих асоціацій органічного сільського господарства, переробних підприємств органічної харчової продукції та трейдерів органічної продукції заснували Федерацію галузі органічного продовольства як координаційну організацію для усього органічного сектору Німеччини. Німеччина посідає третє місце в Європі (після Іспанії та Італії) за площею земель, зайнятих під органічне сільське господарство [22].

Внаслідок того, що Німеччина має федеральний устрій, у країні є 16 наглядових органів федеральних земель, які відповідають за 23 затверджених контролюючих органи, що в даний час працюють на органічному ринку Німеччини. Приватні сертифікаційні органи здійснюють контроль і моніторинг на місцях за дотриманням законодавства ЄС щодо органічного сільського господарства [22].

Починаючи з вересня 2001 р. всі органічні сільськогосподарські харчові продукти повинні бути марковані національним логотипом органічної продукції Німеччини "Біо-Зігель". Для маркування знаком "Біо-Зігель" не потрібно іншого окремого додаткового контролю, крім того, що здійснюється у відповідності до вимог Постанов ЄС.

Закон про органічне сільське господарство у Німеччині є законодавством, яке використовується для впровадження Постанов ЄС. Він описує конкретні виконавчі функції усіх задіяних структур в органічному сільському господарстві в Німеччині.

Починаючи з 1989 р., Німеччина підтримувала впровадження органічного сільського господарства з використанням державних коштів. Починаючи з 1994 р. федеральні землі виконували агроекологічні програми, які включали підтримку розвитку органічного сільського господарства. З 2007 року ці програми співфінансувалися Європейським сільськогосподарським фондом для розвитку сільських тери-

торій. Фінансова підтримка цих програм, як правило, забезпечувалась і федеральним урядом, і федеральними землями у співвідношенні 60:40, не враховуючи співфінансування ЄС. Під час перехідного періоду та періоду подальшого ведення органічного сільського господарства діють різні ставки державної підтримки (табл. 2).

Щороку Федеральне Міністерство продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів Німеччини вручає нагороду за просування органічного сільського господарства для відзначення інноваційних підходів у певних галузях, які впроваджуються у практику органічними фермерами. Ця ідея існує для встановлення прикладу для інших органічних господарств та забезпечення стимулу традиційним фермам для переходу на органічне сільське господарство. Ця нагорода також має на меті підвищення рівня громадської підтримки та розуміння органічного сільського господарства, а також просування екологічно чистого сільськогосподарського виробництва. Загальний призовий фонд цієї нагороди складає 22500 євро.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Більшість розвинених країн інтегрували органічне сільське господарство у свою аграрну політику, що своєю чергою поширюється на інші галузі соціальної політики та економіки, наприклад збереження навколишнього середовища, охорону здоров'я, регіональний розвиток, зайнятість, соціальні питання та захист прав споживачів. Проблема органічного сільського гос-

подарства та виробництва органічних харчових продуктів не була відразу визнана і включена до урядової політики багатьох розвинутих країн світу, вона була інтегрована тільки після того, як активний публічний захист інтересів, лобювання, підтримка та співпраця між фермерами, розробка та впровадження стандартів органічного виробництва, інформування споживачів були продемонстровані громадськими організаціями. Як результат, органічні виробники зайняли свою нішу на ринку та мають правове поле для своєї діяльності, у якому вони зараз працюють у багатьох розвинутих країнах світу.

Розвиток енергійного органічного сектору заохочує створення зв'язків, уніфікацію великої кількості факторів та побудову співпраці між громадським та державним секторами. Адже вагоме значення має державна політика у реалізації стратегічних пріоритетів розвитку органічного виробництва розвинутих країн, що своєю чергою формує та забезпечує майбутнє наступних поколінь загалом.

Література:

1. Авраменко Т. П. Організаційно-економічні аспекти органічного землеробства в Україні. Всеукраїнський науково-виробничий журнал Інноваційна Економіка. 2014. № 36. С. 166—169.
2. Артиш В. Особливості органічного агро-виробництва в концепції сталого розвитку АПК України. Економіка АПК. 2012. С. 19—23.
3. Буга Н.Ю. Перспективи розвитку органічного виробництва в Україні. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 2. С. 117—125.
4. Бугайчук В.В., Грабчук І.Ф. Біоекономіка та її роль у розвитку сучасного суспільства. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 110—116.
5. Дудар Т.Г., Дудар В.Т. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2009. 246 с.
6. Єрмоленко О.А. Основні проблеми виробництва та реалізації органічної продукції в Україні. Управління розвитком. 2016. № 4. С. 21—25.
7. Зайчук Т.О. Критичний огляд світового досвіду макромаркетингу екологічно чистих продуктів харчування. Вісник Хмельницького національного університету 2010. № 6. Т. 4. С. 14—18.
8. Савицький Е.Е., Пішкова В.О. Стан та перспективи виробництва органічної продукції в Україні. Молодий вчений. 2018. № 1. С. 532—535.
9. Славгородська Ю.В. Виробництво органічної продукції в Україні: стан та перспективи. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2016. № 4. С. 49—54.
10. Сокол А.М., Стефановська Т.Р., Підліснюк В.В. Екологічне (органічне) землеробство — складова сталого сільського господарства. Екологічна безпека. № 3—4. 2008. С. 102—109.
11. Фраєр О.В. Концептуальні засади сталого розвитку та їх реалізація у сільському господарстві в сучасних умовах. Український соціум. 2018. № 2. С. 96—105.
12. Шульга О. А. Суперечності розвитку аграрного сектору сучасної України: специфіка та основні форми прояву. Економічна теорія та право. 2017. № 4. С. 64—82.
13. Артиш В. І. Удосконалення системи державного регулювання виробництва органічної продукції в Україні. Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. 2010. Вип. 145. С. 365—370.
14. Берлач Н. А. Вдосконалення спеціальної нормативно-правової бази -пріоритетний чинник розвитку органічного сільського господарства в Україні. Форум права. 2010. № 1. С. 19—23.
15. Мельничук О. Ф., Мельничук М. О. Правове регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 5. С. 98—108.
16. Пархоменко М. М. Правове регулювання органічного виробництва в Україні. Форум права. 2011. № 4. С. 546—552.
17. Іванова А.С. Виробництва органічної продукції: світовий досвід та вітчизняні реалії. Агросвіт. 2015. № 15. С. 30—35.
18. Міністерство сільського господарства Сполучених Штатів Америки (USDA) 2021. URL: <https://www.ers.usda.gov/topics/natural-resources-environment/organic-agriculture> (дата звернення: 12.07.2023).
19. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства: досвід інших країн [Іржі Урбан, Беате Хубер, Кароліна Дитртова, Наталія Прокопчук та ін.]. Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL), Київ, 2013. 124 с.
20. Система гармонізованих кодів (Harmonized System Codes). URL: <https://www.4.agr.gc.ca/AAFC AAC/displayafficher.do?id=-1199997881628&lang=eng> (дата звернення: 14.07.2023).
21. The World of Organic Agriculture. Statistics & Emerging Trends 2022. Edited by Helga Willer, Jan Travnicek, Claudia Meier and Bernhard Schlatter. Organics International and FiBL. 2021. URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/>

shop/1344-organic-world-2022.pdf/ (дата звернення: 14.07.2023).

22. Федеральне Міністерство продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів Німеччини (BMELV): Органічне сільське господарство в Німеччині. URL: <https://www.bmelv.de/SharedDocs/Standardartikel/EN/Agriculture/OrganicFarming/OrganicFarmingInGermany.html> (дата звернення: 14.07.2023).

References:

1. Avramenko, T. P. (2014), "Organizational and economic aspects of organic farming in Ukraine", *Vseukrajinskyj nauko-vo-vyrobnychyj zhurnal Innovacijna Ekonomika*, vol. 36, pp. 166—169.
2. Artysh, V. (2012), "Features of organic agricultural production in the concept of sustainable development of agro-industrial complex of Ukraine", *Ekonomika APK*, pp. 19—23.
3. Bugha, N.Ju. (2015), "Prospects for the development of organic production in Ukraine", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 2, pp. 117—125.
4. Bughajchuk, V.V. and Ghrabchuk, I.F. (2018), "Bioeconomics and its role in the development of modern society", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 110—116.
5. Dudar, T.Gh. and Dudar, V.T. (2009), *Formuvannja rynku konkurentospromozhnoji aghroprodovoljchoji produkciji: teorija, metody, perspektyvy*, [Market formation of competitive agri-food products: theory, methods, prospects: monograph], *Ekonomichna dumka*, Ternopil, Ukraine.
6. Jermolenko, O.A. (2016), "The main problems of production and sale of organic products in Ukraine". *Upravlinnja rozvytkom*, vol. 4, pp. 21—25.
7. Zajchuk, T.O. (2010), "A critical review of the world experience of macromarketing of organic food", *Visnyk Khmeljnycjkogho nacionalnogho universytetu*, vol. 6, no. 4, pp. 14—18.
8. Savycjkyj, E.E. and Pishkova, V.O. (2018), "Status and prospects of organic production in Ukraine", *Molodyj vchenyj*, vol. 1, pp. 532—535.
9. Slavghorodsjka, Ju.V. (2016), "Production of organic products in Ukraine: status and prospects", *Visnyk Poltavskojki derzhavnoji aghrarnoji akademiji*, vol. 4, pp. 49—54.
10. Sokol, L.M., Stefanovsjka, T.R. and Pidlisnjuk, V.V. (2008), "Organic farming is a component of sustainable agriculture", *Ekologichna bezpeka*, vol. 3—4, pp. 102—109.

11. Frajer, O.V. (2018), "Conceptual principles of sustainable development and their implementation in agriculture in modern conditions", *Ukrajinskyj socium*, vol. 2, pp. 96—105.

12. Shuljgha, O. A. (2017), "Contradictions in the development of the agricultural sector of modern Ukraine: specifics and main forms of manifestation". *Ekonomichna teorija ta pravo*, vol. 4, pp. 64—82.

13. Artysh, V.I. (2010), "Improvement of state regulation system of organic production in Ukraine", *Naukovyi visnyk nats. universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, vol. 145, pp. 365—370.

14. Berlach, N.A. (2010), "Improvement of special legal and regulatory framework — the organic agriculture development priority factor in Ukraine", *Forum prava*, vol. 1, pp. 19—23.

15. Melnychuk, O.F. and Melnychuk, M.O. (2017), "Legal regulation of organic agricultural production in Ukraine". *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, vol. 5, pp. 98—108.

16. Parkhomenko, M.M. (2011), "Organic production legal regulation in Ukraine". *Forum prava*, vol. 4, pp. 546—552.

17. Ivanova, L.S. (2015), "Production of organic products: world experience and domestic realities", *Ahrosvit*, vol. 15, pp. 30—35.

18. United States Department of Agriculture (USDA) (2021), available at: <https://www.ers.usda.gov/topics/natural-resources-environment/organic-agriculture> (Accessed 12 July 2023).

19. Urban, I. Khuber, B. Dytrtova, K. and Prokopchuk, N. (2013), *Mozhlyvosti derzhavnoi pidtrymky dlja rozvytku orhanichnoho silskoho hospodarstva: dosvid inshykh krain*, [Possibilities of state support for the development of organic agriculture: experience of other countries], *Doslidnyi instytut orhanichnoho silskoho hospodarstva (FIBL)*, Kyiv, Ukraine.

20. Harmonized System Codes (2023), available at: <https://www.4.agr.gc.ca/AAFC AAC/displayafficher.do?id=1199997881628&lang=eng> (Accessed 14 July 2023).

21. Willer, H. (2021), "The World of Organic Agriculture. Statistics & Emerging Trends", available at: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf> (Accessed 14 July 2023).

22. Federal Ministry of Food and Agriculture (BMELV) (2023), "Organic agriculture in Germany", available at: <https://www.bmelv.de/SharedDocs/Standardartikel/EN/Agriculture/OrganicFarming/OrganicFarmingInGermany.html> (Accessed 14 July 2023).

Стаття надійшла до редакції 15.07.2023 р.